

a nedosažitelnosti; ale víra učí také blízkosti a bezprostřednosti boží a je to právě ona blízkost, která musí být empirická, nemá-li být zcela bezvýznamná. Jen to, co na mne působí, uznávám jako skutečné. Co však na mne nepůsobí, může stejně tak dobře neexistovat. Náboženská potřeba vyžaduje celost, a proto se chápě obrází celosti podávaných nevědomím, které vystupují nezávisle na vědomí z hloubek duševní přirozenosti.

6:502/503

Bůh ovšem, aniž mu v tom člověk pomáhal, vytvořil o sobě nepochopitelně nádherný a současně strašně rozporuplný obraz a vložil jej člověku jako archetyp do nevědomí ne proto, aby si kvůli tomu vjeli do vlasů teologové všech dob a zemských pásem, ale aby se pokornému člověku zachtělo v tichu své duše patřit na sobě příbuzný obraz, vytvořený z jeho vlastní duševní substance, který v sobě má všechno, co si kdy člověk vymyslí o svých bozích nebo o podstatě své duše.

5:661/662

Dá se to také snadno pochopit, když si ujasníme, že nevědomí jako souhrn všech archetypů je kondenzát veškerého prožívání od jeho nejtemnějších počátků. Není to mrtvý kondenzát či jakési opuštěné pole trosk, nýbrž jsou to živé reaktivní a pohotovostní systémy, které určují individuální život neviditelným, a tudíž o to účinnějším způsobem. Do jisté míry to však není jen gigantický dějinný předudek, nýbrž současně zdroj instinktů, protože archetypy nejsou nic jiného než formy manifestace instinktů. Ze životního pramene instinktu však vyvěrá také všechno tvořivé, takže nevědomí není jen historická podminěnost, nýbrž současně vytváří tvůrčí impuls – podobně jako příroda, která je ohromně konzervativní a svými tvůrčími akty svou vlastní historickou podminěnost znovu ruší. Není tedy divu, že to byla pro lidi všech věků a zemských pásem palčivá otázka, jak by se měli vůči této neviditelné podmínce nejlépe zachovat – tato událost, kterou symbolizuje pád andělů a neposlusnost prvňáčků, se věčně opakuje – jinak by nebyl tento problém vzníkl.

71:181/182

Sen

Sen, to jsou dvířka skrytá v tom nejvnitřnějším a nejnintimnějším prostoru naší duše. Dvěře, jež se otevírají do oné kosmické praroci, která byla duší, když ještě dávno neexistovalo vědomí já, a bude duší, která přesáhne mnohem dál, než vědomé já bude kdy s to dosáhnout. Neboť veškeré jáské vědomí je osamocené, rozpoznává jednotlivosti tím, že je odděluje a odlišuje, a viditelné je pak pouze to, co se může k tomu já vztahovat. Jáské vědomí sestává ze samých omezení, i když dosahuje až k nejvzdálenějším mlhovinám. Veškeré vědomí rozděluje; ve smu však vstupujeme do hlubšího, obecnějšího, pravějšího, věcnějšího člověka, který stojí ještě v šeru počáteční noci, kde byl ještě celost a celost byla v něm, v bezrozdliné, všeho jástvi prosté přírodě. Z této vše-spojující hlubiny pochází sen, ať už je sebedětinstnější, sebegrotesknější a se-benemorálnější.

9:40

Se vši skepsí a kritikou jsem to nikdy nepřivedl tak daleko, abych sny považoval za *quantité négligeable* (zanedbatelné veličiny, p. p.). Jeví-li se nám nesmyslné, pak prostě postrádáme smysl my a zjevně nám chybí důvtip, abychom správně četli záhadné poselství noční strany naší bytosti. O to víc by si však měla lékařská psychologie ostřit smysly systematickou prací se sny, neboť přinejmenším polovina našeho duševního života se odehrává na oné noční straně, a stejně jako vědomí se přehrává do noci, vniká také nevědomí do našeho denního života. Nikdo nepochybuje o důležitosti vědomého prožívání, proč by pak měl člověk pochybovat o významu nevědomého dění? Je to *také* náš život, často dokonce více náš a nebezpečnější, nebo prospěšnější než život denní.

49:161

Pro primitivního člověka mají, jak známo, jisté sny nesrovnatelně vyšší hodnotu než pro kulturního člověka. Nejen že hodně hovoří o svých snech, nýbrž jsou pro něj také tak významné, že se často zdá, jako by je sotva mohl odlišit od skutečnosti. Kulturním lidem obecně se sny sice jeví nedůležitě, ale i mezi nimi existuje velmi mnoho lidí, kteří příkládají jistým snům velký význam, a sice právě pro jejich často zvláštní a působivý charakter. Tato zvláštnost určitých snů pak činí pochopitelnou domněnku, že jsou to vnuknutí.

56:343

Psychologie snu nám otevírá cestu k obecné *srovnávací psychologii*, od níž očekáváme stejné pochopení pro vývoj a strukturu lidské duše, jaké nám přinesla srovnávací anatomie, pokud jde o lidské tělo.

2:283

Sen je, jako každý kus psychické souvislosti, výslednice celku psyché. Proto smíme očekávat, že ve snech také najdeme vše, co v životě lidsiva mělo od praveku význam. Jak málo se lidský život jako takový omezuje na ten či onen základní pud, ale zakládá se na mnohosti pudů, potřeb, nutností, fyzických a psychických podmínek, stejně tak málo se dá sen vysvětlovat z toho či onoho elementu, i když by snad takové vysvětlení dopadlo svidně jednoduše. Můžeme si být jisti, že je nesprávné, neboť žádná jednoduchá teorie pudů nebude s to pochopit tuto mocnou a tajemnou věc, lidskou duši, a proto ani její výraz, sen. Abychom snu aspoň do určité míry učinili zádosť, potřebujeme výzbroj, kterou musíme klopotně sestavovat ze všech oblastí duchovních věd.

2:315

Sen se často zabývá zdánlivě titěrným detailem, čímž dělá směšný dojem, nebo je zvenčí do té míry nepochopitelný, že se nad ním můžeme nanejvýš podívat, přičemž musíme stále překonávat jistý odpor, než se do toho opravdu pustíme, abychom trpělivou prací zamotanou vnitřní spojitost rozluštili. Vstoupíme-li konečně do skutečného smyslu snu, ocitneme se také uprostřed tajemství smíchu a vidíme s úžasem, že i zdánlivě nesmyslný sen je vysoce smysluplný a hovoří vlastně jen o důležitých a vážných věcech. Tento poznatek nás nutí mít poněkud větší úctu před takzvanými pověrami o významu snů, jimž naše racionalistické dobové proudy dosud vůbec nebyly nakloněny.

109(A):25/26

Logicky, morálně a esteticky uspokojivě kombinované sny patří přece jen k výjimkám. Zpravidla je sen zvláštní a podivný útvar, který se vyznačuje mnoha „špatnými vlastnostmi“ – má nedostatek logiky, pochybnou morálku, je nepečně utvářen, jeví se jako protismyslný nebo beze smyslu. Proto jej lidé rádi odhývají jako hloupý, nesmyslný a bezcenný.

91:322/323

Sny jsou nestranné, libovůli vědomí vzdálené, spontánní produkty nevědomé duše. Jsou čistou přírodou, a tudíž nefalšovanou, přirozenou pravdou. Proto se hodí lépe než cokoli jiného k tomu, aby nám navrátily lidské podstatě odpovídající postoje, když se naše vědomí příliš vzdálilo od svého základu a uvázlo v nemožnosti.

9:45

Jako vstupují reální lidé a věci do našeho zorného pole, tak také snové obrazy vstupují do pole vědomí snového já jako jiný druh reality. Nemáme pocit, že sny děláme, nýbrž že k nám přicházejí. Nepodléhají naší libovůli, ale poslouchají vlastní zákony. Představují zřejmě autonomní psychické komplexy, kter se mohou samy od sebe utvářet. Jejich motivačního zdroje si nejsme vědomi. Říkáme proto, že sny přicházejí z nevědomí. Musíme se tedy domnívat, že existují samostatné psychické komplexy, které unikají naší vědomé kontrole a vystupují a mizí podle vlastních zákonů.

56:346

Ve spánku se fantazie projevuje jako sen. Ale také v bdění dále sníme pod prahem vědomí, a to obzvláště vlivem vyřešených nebo jinak nevědomých komplexů.

50:60/61

Specifickým vědomým vyjádřením našeho nevědomí je snění. Jako má duš svou denní stranu, vědomí, tak má také stranu noční, nevědomé psychické fungování, které by se mohlo pojímat jako snová fantazijní činnost.

49:157

Sny obsahují obrazy a myšlenkové souvislosti, které nevytváříme s vědomým úmyslem. Vznikají spontánně, bez našeho přičinění, a představují tak psychickou činnost, jež se vymyká libovůli. Sen je tedy vlastně nanejvýš objektivní, abych tak řekl přírodní produkt psyché, protože od něj můžeme očekávat přinejmenším upozornění a narážky na jisté základní tendence duševního procesu. Poně vadí tedy psychický životní proces – jako každý životní proces – není jen kauzální průběh, nýbrž také finálně orientovaný, účelný proces, smíme od snu, který nepředstavuje nic jiného než sebezobrazení psychického životního procesu, očekávat indície o objektivní přítomnosti stejně jako o objektivních tendencích.

109(B):144

*

Sen opravuje a uvádí situaci na pravou míru. Připojí, co ještě také k věci patří a tím zlepšuje postoj k věci. To je důvod, proč při naší terapii potřebujeme analýzu snů.

2:285

Sen jako vyjádření neúmyslného, vlivu vědomí se vymyká jicím, nevědomého psychického procesu představuje vnitřní pravdu a skutečnost takovou, jaká je nikoli proto, že já se to domnívám, ani proto, že by ji snící chtěl takovou mít nýbrž *jaká je*.

49:152

Nevědomí je to, co v daném okamžiku nevíme, proto nepřekvapuje, že sen ke stávající vědomé psychologické situaci připojuje právě ty aspekty, které by byly podstatné při nějakém úplně odlišném zřeteli uvažování. Je patrné, že tato funkce snu znamená psychologické balancování, vyrovnávání, jehož je bezpodmínečně třeba k uspořádanému jednání. Tak jako je při vědomém procesu uvažování nezbytné, abychom si ujasnili pokud možno všechny stránky a konsekvence nějakého problému a naši tak správné řešení, pokračuje tento proces automaticky také ve víceméně bez-vědomém spánkovém stavu. Zde, jak se zdá podle dosavadních zkušeností, snícho napadnou alespoň v náznaku všechna hlediska, která za dne hodnotil nedostatečně nebo je nepovažoval vůbec za důležitá, což znamená, že byla relativně nevědomá.

2:279/280

Duše jako systém, který se sám reguluje, se udržuje v rovnováze jako život těla. Ke všem excesivním pochodům přistupují ihned a nutně kompenzace, bez nichž by nexistovala ani normální látková výměna ani normální psyché. V tomto smyslu můžeme prohlásit *učení o kompenzaci* za základní pravidlo duševních reakcí. Příliš málo zde způsobuje příliš mnoho tam.

49:162/163

Hledisko, že sny jsou pouze vytěsněná splnění přání, je dávno překonané. Jistěže existují také sny, které manifestně znázorňují splněná přání nebo obavy. Ale co všechno ještě existuje dalšího? Sny mohou být neúprosné pravdy, filozofické sentence, iluze, divoké fantazie, vzpomínky, plány, anticipace, ba dokonce telepatické vize, iracionální zážitky a bůhví co ještě.

49:157

Proti známému freudovskému názoru, že podstata snu je ve „splnění přání“, jsem zaujal ... stanovisko, že sen je *spontánní sebeznačornění aktuálního stavu nevědomí v symbolické formě*.

2:300

Čím jednostrannější je vědomý postoj a čím dále odvádí od optima životních možností, tím spíše se naskytne možnost, že vystoupí sny se silně kontrastujícím, ale účelně kompenzujícím obsahem jako výraz psychologického seberizení individua.

2:288

Primitivní lidé ve východní Africe, které jsem pozoroval, měli za to, že „velké“ sny mají jen „velcí“ lidé, totiž kouzelníci a náčelníci. Na primitivním stupni to může být pravda. Avšak u nás se takové sny vyskytují i u prostých lidí, a to tehdy, když se ocitnou v příliš velké duchovní tísní.

9:48/49

Někdy ke snu nepřistupujete s nějakou teorií, nýbrž ptejte se vždy pacienta, co snové obrázky znamenají *pro něj*. Sny se vztahují vždy k určitému problému sničho, k problému, jež vědomí dočasně špatně posuzuje. Sny jsou reakce na náš vědomý postoj, tak jako reaguje tělo, když jíme příliš mnoho či příliš málo nebo když s ním jinak špatně zacházíme. *Sny jsou přirozenou reakcí seberegu-lujícího psychického systému*.

81:132

Není lehké stanovit nějaké speciální pravidlo o způsobu snové kompenzace. Charakter kompenzace v dané chvíli těsně souvisí s celou bytostí individua. Možnosti kompenzace jsou nespočetné a nevyčerpatelné.

2:289

Jakkoli sen přispívá k psychologickému sebetřizení, když přináší automaticky všechno vytěsněné, všechno, čeho jsme si nevěštili nebo co nevíme, jeho kompenzační význam přece jen často není úplně jasný, poněvadž naše znalost podstaty a potřeb lidské duše je ještě velmi nedokonalá. Existují psychologické kompenzace, které jsou nám, jak se zdá, velmi vzdálené. V těchto případech si musíme vždycky připomenout, že každý člověk v jistém smyslu reprezentuje celé lidstvo a jeho dějiny. A co bylo v dějinách lidstva možné ve velkém, to je v malém možné také v každém jedinci. Čeho bylo zapotřebí lidstvu, to v daném případě potřebuje každý jednotlivec. Není proto divu, že ve snech hrají velkou roli náboženské kompenzace. Že se tak děje možná ve zvyšně míře právě v naší době, to je přirozený důsledek převládajícího materialismu v našem světovém názoru.

2:285

V žádném směru nepopírám možnost „paralelních“ snů, to znamená takových, jejichž smysl souhlasí s postojem vědomí, či které případně postoj vědomí podporují. Avšak ty jsou přinejmenším podle mé zkušenosti relativně řídké.

52:74

Pojetí snového procesu jako kompenzačního pochodu by podle mého mínění mohlo odpovídat podstatě biologického procesu vůbec. Freudovo pojetí se pohybuje v tomtéž směru, když snu také připisuje kompenzační roli, totiž s ohledem na zachování spánku... Naproti tomu však nesmíme přehlédnout skutečnost, že *jsou to právě sny, které spánek nejčastěji ruší*, že dokonce existují sny – a není jich málo – jejichž dramatická skladba směřuje takřkajíc logicky k situaci vysoce nabitě afekty a vytvoří ji natolik dokonale, že afekt sničho bezpodmínečně probudí. Freudovské pojetí vysvětluje tyto sny tím, že se cenzura už nepodařilo dále potlačovat nepřijemný afekt. Zdá se mi, že toto vysvětlení nepostihuje skutečnost. Případy, kdy se sny zjevně tím nejnepříjemnějším způso-

ben zabývají trapnými zážitky nebo obsahy představ z denního života a kdy znázorňují právě ty nejrušivější myšlenky s nejtřapnější zřetelností, jsou všeobecně známe.

A tady by bylo podle mého názoru neoprávněné říkat, že funkci snu je ochraňovat spánek a zahalovat afekt. Museli bychom v těchto případech skutečnost přímo obrátit, abychom v tom vyčetli potvrzení uvedeného pojetí.

2:286/287

*

Pokud jde o přírodovědné vysvětlování psychologie snu, mohl by mít freudovský kauzální způsob chápání mimoriádně mnoho do sebe. Já však musím jeho úplnost popírat, poněvadž psyché se nedá pojmát pouze kauzálně, nýbrž vyžaduje také finální uvažování. Teprve vědecky uspokojivý způsob sjednocení obou hledisek, který se dnes kvůli enormním teoretickým i praktickým obtížím dosud nedaří, by nám mohl poskytnout úplnější pochopení podstaty snu.

2:281

Sny jsou velmi často anticipace, které při čisté kauzálním způsobu uvažování úplně ztrácejí svůj vlastní smysl. Tyto sny podávají nespornou informaci o analytické situaci, jejíž správné poznání má v terapii ten nejvyšší význam.

49:154

Kauzální způsob uvažování má, jak to odpovídá jeho povaze, sklon k jednoznačnosti, to znamená k pevným významům symbolů. Finální způsob uvažování vidí naproti tomu ve změněném snovém obraze výraz změněné psychologické situace. Tento způsob nezná žádné pevné symbolické významy. Z tohoto hlediska jsou snové obrazy důležité jako takové, poněvadž totiž nesou význam samy v sobě, ten význam, kvůli němuž vůbec ve snu vystupují... Z finálního hlediska má symbol ve snu spíše hodnotu podobensví – nezahaluje, nýbrž učí.

2:280

Podle mého názoru mají somatické podněty jen výjimečně určující význam. Obvykle zcela vstupují do symbolického výrazu nevědomého snového obsahu, to znamená spolupoužívají se jako výrazový prostředek. Nezdánlivá dochází ve snech k pozoruhodnému vnitřnímu symbolickému spojení mezi nepochybně tělesnou nemocí a určitým duševním problémem, přičemž se fyzická porucha projevívá přímo jako mimický výraz psychické situace.

2:297

Finální způsob uvažování, který stavím do protikladu k freudovskému nazírání na sen, neznamená, jak bych chtěl výslovně konstatovat, popírání „causae“ snu, nýbrž spíše jinou interpretaci materiálů shromážděných ke snu. Skutečnosti,

tedy právě materiálie, zůstávají tytéž, ale měřítko, jímž jsou poměřovány, je jiná otázka by se dala jednoduše formulovat takto: K čemu slouží sen? Tato otázka není libovolná do té míry, pokud ji člověk může použít na všechny psychické činnosti. „Proč“ a „k čemu“ se můžeme ptát všude, poněvadž každý organický útvar sestává z komplikované struktury účelových funkcí a každá funkce se cizí rozkládat do řady účelně orientovaných jednotlivých skutečností.

2:277

Prospektivní funkce je naproti tomu z nevědomí vystupující anticipace budoucích vědomých činů, asi jako nějaké průpravné cvičení nebo předběžné nastikování, jako předem nahozený plán... O skutečnosti takových spektivních snů není třeba pochybovat. Bylo by neoprávněné nazývat je prorockým protože v základě jsou stejně málo prorocké jako prognóza onemocnění nebo předpověď počasí. Jedná se pouze o předběžné zkombinování pravděpodobností, které se ostatně v daném případě může také shodovat se skutečným chváním věcí, ale nemusí nutně souhlasit a shodovat se ve všech jednotlivostech. Pouze v tomto posledním případě bychom směli hovořit o věštbě. Že prospektivní funkce snu připadne předčí vědomé předběžné prokombinování, nepřekvapuje do té míry, že sen vychází ze splývání podprahových elementů, tedy kombinace oněch vjemů, myšlenek a citů, které vědomí kvůli jejich slabém důrazu unikly. Kromě toho přicházejí snu na pomoc ještě podprahové vzpomínkové stopy, jež už nedokáží vědomí významně ovlivnit. Vzhledem ke stále novějším prognózy je proto sen někdy v mnohem příznivějším postavení než věšdomí.

2:291

Jako další determinantu snu musím uznat *telepatický fenomén*. Obecná skutečnost tohoto fenoménu se dnes už nedá zpochybnit. Popírat existenci tohoto fenoménu je samozřejmě bez prozkoumání důkazního materiálu, který je k dispozici, velmi jednoduché; je to však nevědecké počínání, které si vůbec nezaslouží pozornost. Učinil jsem zkušenosť, že telepatický fenomén ovlivňuje i sny, jak se ostatně tvrdilo od nejstarších dob. Určité osoby jsou v tomto ohledu obzvlášť citlivé a mají častěji telepaticky ovlivněné sny. Tímto uznáním telepatického fenoménu nemám současně na mysli bezpodmínečné uznání dat kosmického teoretického pojetí o podstatě *actio in distans*. Fenomén bezpochyb existuje, jeho teorie se mi však přesto nezdá tak jednoduchá.

2:298

*

Problém analýzy snu stojí a padá s hypotézou nevědomí. Bez ní je sen pouze *lusus naturae*, nesmyslný konglomerát rozdrobených zbytků dne.

49:148/149

Kdo chce vykládat nějaký sen, musí být sám aspoň přibližně na výši snu, neboť člověk nemůže zholat v ničem vidět víc, než čím je sám.

9:49

Podle mé zkušenosti jsou sny tak jednoduché nebo tak komplikované, jako je sám snící, jenom vždycky trošku předbňají jeho vědomí. Svým vlastním snům nerozumím lépe, než kdokoli z vás, neboť leží vždycky trochu mimo můj dosah, a mám s nimi stejnou námahu jako někdo, kdo o výkladu snů neví vůbec nic. Vědění člověku vůbec nepomáhá, když jde o jeho vlastní sny.

81:130/131

Výklad snu na papíře vypadá snad svěvolně, nejasně a vyumělkovaně; ale totéž ve skutečnosti může být nepřekonatelně realistickým malým dramatem. Někdy sen a jeho výklad *prožít* je něco zcela jiného, než dostat na papíře vlažný odvar. Všechno na této psychologii je v podstatě zážitek; dokonce i teorie – i tam, kde se tváří zcela abstraktně, vychází bezprostředně z prožitku.

109(A):127/128

Umění a dovednosti vykládat sny se člověk nemůže naučit z knih. Metody a pravidla jsou dobré tehdy, když se člověk bez nich může obejít. Skutečnou dovednost má jen ten, kdo to dovede, a skutečně pochopení jen rozumný a moudrý člověk.

9:49

Je zcela jasné, že zabýváme-li se takzvanými „velkými sny“, pouhé intuitivní dohadování k cíli nepovede. Je tu potřeba rozsáhlých znalostí, které by měl specialista mít. Samotné znalosti však k výkladu žádného snu nestačí.

Neměl by to totiž být jen mrtvý materiál v paměti, ale tyto znalosti musí mít u toho, kdo s nimi zachází, podobu prožitku. Co například znamenají filozofické znalosti v hlavě člověka, jež není i srdcem filozof?

9:49

Člověk udělá nejlépe, když se snem zachází jako se zcela neznámým přednětem: prohlédne si ho ze všech stran, vezme ho do ruky, nosí ho s sebou sem a tam, má o něm všelijaké fantazie a mluví o něm s jinými lidmi. Primitivové proto stále vyprávějí své působivé sny, pokud možno na veřejných shromážděních: takový obvyčejí prokázat ještě v pozdním starověku; neboť všechny staré národy přepisovaly snu velký význam. Když se zachází se snem takto, napadá člověka všelicos, co ho vede blíže ke smyslu snu. Konstatování smyslu je přirozené – jestli to tak smíme říci – úplně otázkou libovůle, protože zde, při výkladu, začíná riziko. Podle zkušenosti, temperamentu a chuti potom člověk stanoví smyslu užší nebo širší meze. Mnozí se spokojí s málem, pro jiné ani mno-

ho není dost. Smysl, to znamená výklad snu, bude také velkou měrou závisl na úmyslu vykládajícího nebo na jeho očekávání nebo jeho nárocích na smys Objevený „*vý-znam*“ (Be-Deutung, opatření výkladem, p. p.) – všimněme si tohoto slova – se bude bezděčně řídit určitými východiský, a bude velmi záležet na svědomitosti a poctivosti hledajícího, zda výkladem snu něčeho dosáhne nebo zda se ještě hlouběji zaplete do svých omylů.

9:46/47

Porozumění snům je totiž tak obtížná věc, že jsem si už dávno stanovil jako pravidlo, když mi někdo vypráví nějaký sen a ptá se mě na názor, že si především sám řeknu: „Nemám ani ponětí, co ten sen znamená.“ Po tomto zjištění se moh pustit do zkoumání snu.

91:323

Každý, kdo analyzuje sny druhých, by si měl stále uvědomovat, že neexistují žádná jednoduché a všeobecně známé teorie psychických jevů ani o jejich podstatě, ani o jejich příčinách, ani o jejich účelu. Proto nemáme pro úsudek žádné všeobecné měřítko. Víme, že existují rozmanité psychické fenomény. Co je však jejich podstatou, o tom nevíme nic jistého. Víme jen, že pozorování psyché z nějakého izolovaného stanoviska nám sice může poskytnout velmi cenné jednotlivosti, ale nikdy nějakou postáčující teorii, podle níž by se dalo i dedukovat. Sexuální teorie a teorie splnění přání jsou stejně jako teorie moci cenná hlediska, která však vůbec nemohou dosáhnout hloubce a bohatství lidské duše. Kdybychom takovou teorii měli, mohlo by nám stačit, kdybychom řemeslně zvládli metodu. Stačilo by pak jen přečíst určité znaky stanovené pro už ustálené obsahy a k tomu by bylo třeba naučit se z paměti několika semiotickým pravidlům. Znalost a správné posouzení vědomé situace by pak byly stejně nadbytečné jako při lumbální punkci

2:295/296

Psychologický kontext snových obsahů sestává z asociacího přediva, do něhož je nový výraz přirozeným způsobem uložen. Teoreticky se to nikdy nedá vědět předem; prakticky je to někdy možné za předpokladu velké zkušenosti a cviku. Avšak svědomitá analýza se nikdy příliš nespolehne na řemeslná pravidla, poněvadž nebezpečí klamu a sugescie je příliš velké. Imenovitě při analýze izolovaných snů je toto předvídaní a předpokládání na základě praktických očekávání a nějaké všeobecné pravděpodobnosti přímo zavazující. Měla by proto bezpodmínečně platit zásada, že člověk by měl každý sen a každou jeho část pojímat zprvu jako něco neznámého a teprve po zaznamenání kontextu se pokusit o výklad. Přitom se smysl nalezený zjištěním kontextu dosadí do snového textu a zkouší se, zda to umožní plynulé čtení, případně zda tím व्यवстане nějaký uspokojivý smysl.

52:73

Člověk nikdy nesmí zapomenout, že sní především a takřka jíc výlučně o sobě a ze sebe.

9:47

Každý výklad, v němž se nové výrazy mohou identifikovat jako reálné objekty, nazýváme *výkladem na objektové úrovni*. Proti tomu stojí výklad, který každou část snu, například všechny jednající postavy, vztahuje na sničho samotného. Tento postup označujeme jako *výklad na subjektové úrovni*. Výklad na objektové úrovni je *analytický*, neboť *rozkládá* snový obsah do komplexů reminiscencí, jež se vztahují k větší situaci. Výklad na subjektové úrovni je naproti tomu *synetický*; přičemž v základě ležící komplexy reminiscencí od vnějších pohnutek uvolňuje a pojímá je jako tendence nebo součásti subjektu a znovu je subjektu přičleňuje. V tomto případě se tedy všechny snové obsahy pojímají jako symboly pro subjektivní obsahy.

109:92

Když náš sen reprodukuje nějaké představy, tak jsou to v první řadě *naše* představy, do jejichž utváření je vtlačena veškerá naše bytost; jsou to subjektivní faktory, které se nikoli z vnějších důvodů, nýbrž z nejmimnějších hnutí naší duše tak či onak seskupují, aby vyjádřily ten či onen smysl. Celé snové tvoření je v podstatě subjektivní a sen je ono divadlo, kde je sničí scénou, hercem, nápo- vědou, režisérem, autorem, publikem i kritikem.

2:303

Poměr mezi tím, čeho si jsme a čeho si nejsme vědomi, je kompenzační. To je jedno z nejlépe doložených řemeslných pravidel při výkladu snů. Při praktickém vykládání snu si vždycky můžeme s užitekem položit otázku: který vědomý postoj je snem kompenzován?

49:163

Chceme-li nějaký sen správně vyložit, pak potřebujeme důkladně znát momentální situaci ve vědomí, neboť sen obsahuje její nevědomé doplnění, totiž materiál, který se skrze momentální vědomou situaci v nevědomí konstatuje. Bez této znalosti je nemožné sen dostatečně správně vyložit – odhlédneme-li přirozeně od náhodných zásahů do černého.

2:283

Skutečná obtíž vznikne teprve, když sny neukazují na nic zřejmého, a to ony činí často, zejména tehdy, když se pokoušejí předjímat něco budoucího. Ne- myslím takovými sny nutně protocké sny, nýbrž pouze předem vyvíjející nebo „rekognoskující“ sny. Takové sny obsahují většinou možnosti a pro neúčastněné nikdy nebudou hodnověrné.

101:46

Nikomu, kdo problému snu věnuje živější zájem, neujde, že sen má také kon- tinuitu *kupředu*, pokud je tento výraz dovolen, při níž sny občas pozoruhod- ným způsobem ovlivňují vědomý duchovní život, a to i u osob, které nemůžeme považovat za pověřivé nebo zvlášť abnormní.

2:271

Ve středověkých církevních spisech se nepopírá, že ve snech se může v daném případě uskutečnit božský vliv, církev však na tomto stanovisku netrvá a po- nechává si právo v jednotlivých případech rozhodnout, jestli je snové zjevení pravé, či nikoli... Vzdor skutečnosti, že církev uznává původ jistých snů od Boha, odmítla každý vážný pokus zabývat se sny, a dokonce se proti tomu přímo staví, přestože připouští, že některé sny by mohly obsahovat bezprostřední zje- vení. A tak změna duchovního postoje, která se udála v posledních stáletích, není alespoň z tohoto hlediska pro církev tak úplně nevídaná, neboť se tím účinně bere odvaha dřívějšímu introspektivnímu postoji, který byl příznivý váž- nému zájmu o sny a vnitřní zážitky.

54:16/17. 21

Ani jako subjekt a individuum nejsme zcela jedineční, nýbrž jsme jako všichni ostatní lidé. Sen s kolektivním smyslem platí proto v první řadě sničímu, avšak zároveň vyjadřuje, že jeho momentální problém je i problémem druhých lidí. Taková zjištění mají často velký praktický význam, neboť existují nesčetní lidé, kteří jsou vnitřně od lidsiva izolováni a jsou zaujati názorem, že jiní lidé ne- mají takové problémy jako oni. Anebo se jedná o příliš skromné jedince, kteří v „drtivém pocitu své nicoty“ drželi své nároky na kolektivní výkon tuze nízko. Nadto každý jednotlivý problém nějak souvisí s problémem doby, takže se na téměř každou subjektivní obtíž můžeme dívat z hlediska celkové lidské situ- ace. To je však prakticky přípustné pouze tehdy, když sen skutečně používá mytologickou, to znamená kolektivní symboliku.

9:48

Když si uvědomíme, že v nevědomí se v přemíře vyskytuje to, co ve vědomí chybí, že nevědomí má tudíž kompenzační tendenci, můžeme ihned vyvodit závěry, a to za předpokladu, že sen nepochází z příliš velkých hlubin duše. Ide-li však o sen posledně zmíněného druhu, pak zpravidla obsahuje to, co se označuje jako *mytologické motivy*, to znamená spojení představ nebo obrazů, s nimiž se setkáváme v mytologii vlastního národa i národů cizích. V tomto případě obsahuje sen takzvaný *kolektivní smysl*, to znamená smysl, který je obecně lidský.

9:48

Charakteristické je, že sen se skoro nikdy nevyjadřuje logicky abstraktním způsobem, nýbrž vždy v řeči parabol, podobenství. Tato zvláštnost je zároven charakteristická pro řeč primitivů, jejichž květnaté obraty jsou nám vždycky nápadné. Když si vzpomene na všechny pamětnosti staré literatury, například na řeč podobenství v bibli, sledáme, že toho, co se dnes vyjadřuje abstrakcí, se tehdy dosahovalo podobenstvím. Dokonce i filozof, jakým byl Platon, neváhal vyjádřit jisté základní ideje cestou podobenství.

2:282

Lidský duch, stejně jako naše tělo, na sobě nese stopy svého fylogenetického vývoje. Možnost, že řeč podobenství našich snů je archaický relikt, tedy nijak nepřekvapuje.

2:282/283

Co se tedy týká velmi diskutovaného *symbolismu* snů, je jeho hodnocení velmi rozdílné, a to podle toho, pojímáme-li ho z kauzálního nebo finálního hlediska. Freudovo kauzální pojetí vychází ze žádosti, z *vytěsněného snového přání*. Toto přání je vždy něco relativně jednoduchého a elementárního, co se může skrýt za rozmarné roušky... Touto cestou dospěla *užší* freudovská škola k tomu, abych uvedl hrubý příklad, že vysvětlovala skoro všechny delší předměty ve snu jako falické a všechny oblé nebo duté předměty jako ženské symboly.

2:280

Další výzkumy jasně ukázaly, že sexuální řeč snů nelze v žádném případě chápat vždycky konkrétně. Znamená to, že jde o archaickou řeč, která je přirozeně naplněna všemi nejbližšími analogiemi, aniž by si musela tímto obsahy pokřždě zastírat také skutečný sexuální obsah. Je tedy neomluvitelné, když se sexuální řeč snu bere zcela konkrétně, zatímco jiné obsahy se vysvětlují jako symbolické. Jakmile se sexuální formy snové řeči pojímou jako symboly pro neznámé skutečnosti, celé nazírání na podstatu snu se ihned prohloubí.

2:300

Přiroda se nemýlí.

81:104

Přiroda je sice často temná a neprůhledná, ale nikoli lživá jako člověk. Musíme proto akceptovat, že sen je právě tím, čím má být, nic víc a nic méně. Když sen představuje něco v negativním aspektu, tak není žádný důvod k domněnce, že je tím méně pozitivní aspekt a podobně.

109:109

Beru sen takový, jaký je. Sen je tak obtížná a spleť látky, že se u něj neodvažuji předpokládat sklon ke klamání. Sen je přírodní jev a neexistuje žádný viditelný důvod k domněnce, že by to měl být chytrácký vynález určený k tomu, aby nás mátl. Sen se uděje, když jsou vědomí a vůle z velké části vyhaslé. Zdá se, že je to přírodní produkt, který se vyskytuje i u lidí, kteří nejsou neurotičtí. Nadto víme tak málo o psychologii snového procesu, že musíme být více než opatrní, když do jeho vysvětlování zavádíme prvky, které jsou snu samému cizí.

54:27/28

Když sen zdanlivě něco zasílá, to znamená když se nějaká osoba zdá být jenom naznačena, pak je tu zřejmě tendence *nenechat* ji vystoupit, poněvadž znamená ve smyslu snu scesit či omyl. Když například, jak se to často stává v ženských snech, je lékař znázorněn jako kadeřník (protože někomu „umývá hlavu“), pak tím asi lékař nemá být zahalen, zamaskován, nýbrž znehodnocen. Pacientka totiž raději uznává všechny autority, protože vlastní hlavu nechce či neumí používat. Lékař by už neměl znamenat kadeřníka, který jí znovu upraví hlavu, kterou pak ona sama bude používat.

48:493/494

Při analýze snů odhlížím pokud možno (ovšem ne zcela) od teorie, neboť trochu teorie vždycky potřebujeme, abychom věci mohli jasně uchopit. Teoreticky očekáváme, že sen má vůbec nějaký smysl. To se totiž vůbec nedá ve všech případech striktně dokázat, poněvadž existují sny, kterým naprosto nerozumí ani lékař, ani pacient. Musím si ovšem takovou hypotézu udělat, abych měl odvahy vůbec se sny zacházet.

49:157/158

Nesmíme za žádných okolností očekávat, že nalezený smysl odpovídá nějakému subjektivnímu očekávání; je možné a dokonce velmi časté, že sen říká něco konstermnějšího a jiného, než by člověk očekával. Odpovídá-li nalezený snový smysl očekávání, pak je to dokonce důvod k nedůvěře; neboť zpravidla je stanovisko nevědomí komplementární nebo kompenzační k vědomí, a proto neočekávané „jiné“.

52:73/74

Každý výklad je hypotéza, pouhý pokus o čtení neznámého textu. Zřídka se dá izolovaný neprůhledný sen vyložit alespoň s příbližnou jistotou. Proto také přikládám výkladu jednohlavého snu malou váhu. Relativní jistotu získá výklad teprve při *serii snů*, přičemž následující sny opravují omyly ve výkladu předcházejících. V *serii* snů se dají také mnohem lépe rozpoznat základní obsahy a motivy.

49:159/160

Čistě teoreticky vzato může snový obraz znamenat všechno, nebo nic. Znamená nějaká věc nebo skutečnost jako taková vůbec něco?

Jisté je pouze, že je to stále člověk, který vykládá, to znamená dává význam. A především toto je pro psychologii podstatné.

101:47

V podstatě velmi málo záleží na tom, zda lékař rozumí; všechno však závisí na tom, zda rozumí pacient. Porozumění by proto mělo být mnohem víc *srozumitelním* a srozumění je ovocem společné úvahy. Nebezpečí při jednostranném porozumění spočívá totiž v tom, že lékař si o snu vytvoří na základě předpojatého mínění úsudek, který může ortodoxně souhlasit s nějakým učením nebo je koneckonců v podstatě správný. Nedosáhne však dobrovolného souhlasu pacienta, a je proto prakticky nesprávný; je nesprávný také proto, že anticipuje vývoj pacienta, a tím ho ochromuje. Pacient nemusí být o pravdě poučován – tím se totiž obrácíme jen na jeho hlavu – nýbrž musí se mnohem víc k takové pravdě vyvinout – tím se dosáhne jeho srdce, což zasahuje hlouběji a působí silněji.

49:155/156

*

Sen, který zůstal nepochopen, zůstává pouhou událostí, teprve porozumění z něj činí zážitek.

25:131

Ale kdy, ptá se člověk oprávněně, jsme si vykladem jisti? Existuje aspoň příbлизně spolehlivé kritérium pro správnost nějaké interpretace? Na tuto otázku můžeme našísti odpovědět kladně. Pokud bychom nějakým vykladem sáhli vedle nebo kdyby byl nějak neúplný, můžeme to někdy pozorovat již na následujícím snu. Tak se například dřívější motiv zopakuje znovu a ve zřetelnějším pojetí, nebo náš výklad znehodnotí ironizující parafráze a někdy proti němu nastoupí přítná, prudká opozice. Předpokládejme tedy, že i tyto výklady jdou mimo. Pak se všeobecná bezvýslednost a marnost našeho postupu projeví dostatečně včas jako zpusnutí, neplodnost a nesmyslnost tohoto podnikání a pacient i lékař se uduší nudou nebo pochybnostmi. Tak jako se správný výklad odplatí oživením, tak se nesprávný odsoudí sám – ustrnutím, odpořem, pochybností a především tím, že obě strany uvíznou na mrtvém bodě.

109:121/122

Když se nám, jak tomu bývá při delší a obtížné léčbě, před očima rozprostírají více než slovy sérií snů, pak se pozorovatel postupně vnucuje tenomén, který je v jednotlivém snu skrytý za okamžitou kompenzací. Je to jistý druh *vývojového procesu* osobnosti. Zprvu se člověku kompenzace zjevují jako okamžitá

vyrovnávání jednostranností nebo vyvažování narušených rovnovážných poloh. Při hlubším vhledu a zkušenosti se naproti tomu tyto zdánlivě jednostránkové kompenzační akty vřazují do jakéhosi *plánu*. Zdá se, že vzájemně souvisí a že jsou v hlubším smyslu podřízeny společnému cíli. A tak se dlouhé série snů u nejví jako nesmyslné seřazení inkoharentních a jednorázových příhod, nýbrž jako vývojový nebo pořadající proces probíhající v plánovitých stupních. Tentu nevědomý pochod, který se spontánně vyjadřuje v symbolice dlouhých sérií snů jsem nazval *individuálním procesem*.

91:330

Pokud pacientovi pomáhám najít úctinné momenty jeho snu a dokud se snažím aby spatřil obecný smysl jeho symbolů, je dosud stále v psychologickém stav dětství. Nejprve je závislý na svých snech a na otázce, zda mu příští sen přines nové světlo, či nikoli. Pak je závislý na tom, zda mě něco napadá a jestli mohu skrze své vědění zprostředkovat další poznání a pochopení. Je tedy do sud v málo žádoucím pasivním stavu, kdy je vše trochu nejisté a pochybné. Neboť ani on, ani já nevíme, kam cesta vede. Často to není nic než tápání v egyptské temnotě. V tomto stavu ani nemůžeme očekávat žádné velké účinky, nebo na to je nejistota příliš velká. Nadto často vzniká nebezpečí, že předívno, které jsme za dne upředli, noc opět roztrhá. Hrozí, že z toho v pravém slova smyslu nic nevezje – že z toho nic nezbuďe.

101:50

Nemám žádnou teorii snu, nevím, jak sny vznikají. Také si vůbec nejsem jistý zda si můj způsob zacházení se sny vůbec zaslouží název *metoda*. Sdílím všechn předsudky vůči výkladu snů jako kvintesenci vši nejistoty a svévole. Na druh straně však vím, že z toho téměř pravidelně něco povstane, když člověk dostatečně dlouho a důkladně nad snem opravdu medituje, to znamená, že si její nos s sebou. Toto něco není ovšem vědecký výsledek, jímž by se člověk mohl honosit nebo co by se dalo racionalizovat, nýbrž je to praktický důležitý pokyr který pacientovi ukazuje, kam nevědomá cesta směřuje. Mně nesmí záležet na tom, aby výsledek rozvažování o snu byl vědecky doložitelný a udržitelný, jinaak sledují autoerotický vedlejší cíl. Musí mě úplně uspokojit, že to pacientov něco říká a že to jeho životu dodá proud. Jediné kritérium, které smím uznat tedy je, že výsledek mého snažení *působí*. Svou vědeckou zálibu, totiž chtít věd vědět, proč to působí, si musím ponechat na volné chvilce.

101:45

Je těžké si myslet, že by kdy mohla existovat metoda, to znamená technick upravená cesta vedoucí k neklamnému výsledku, když se pokusíme udělat s představu o nekonečné variabilitě snů. Je také dobře, že žádná platná metod není, neboť jinak by byl smysl snu už dopředu omezený a újmu by utrpěla práv

ta jeho ctnost, díky níž je obzvláště cenný pro psychologické účely: je to schopnost poskytovat nová hlediska.

9:46

*

Terapeutická použitelnost analýzy snů je dosud velmi sporné téma. Mnozí považují analýzu snů v praktickém léčení neuroz za nezbytnou a příkládají tím snu funkci, která je co do duševní významnosti stejně hodnotná jako funkce vědomí. Druzí naproti tomu platnost analýzy snů popírají, a činí tak ze snu nedůležitý vedlejší produkt psychiky. Je samozřejmě, že každý názor, který v etologii neuroz vyměřuje nevědomí rozhodující roli, přiznává také snu jako bezprostřednímu projevu nevědomí podstatný praktický význam. Rovněž je samozřejmě, že názor, který nevědomí buď popírá, nebo je aspoň považuje za etiologicky bezvýznamné, pokládá i analýzu snů za postradatelnou.

49:148

Ještě víc než v našem vědomí se vývojově historicky založená podstata psyché zjevuje ve snu. Ve snu přicházejí ke slovu její obrazy a pudy, pocházející z nejpřimitivnější přirozenosti. Když asimilujeme nevědomé obsahy, připůsobujeme okamžitý život vědomí, který se příliš snadno odklání od přírodního zákona, právě tomuto zákonu, a přivádíme tak pacienta zpět k jeho vlastní přirozené zákonitosti.

49:170

Nové symboly jsou nejdůležitější nositele sdělení, které přichází od instinktivních částí lidského ducha k jeho částem racionálním, a jejich výklad obohacuje vědomí, které se tak znovu učí rozumět zapomenuté řeči instinktů.

102:52

U mnoha lidí, kteří o snech a jejich významu vědí něco, ale nikoli dost, vzniká pod dojmem rafinované a jakoby úmyslně se objevující kompenzace snadno předstudek, že sen má skutečně nějaký morální úmysl, že snad varuje, kárá, utěšuje, předpovídá atd. Mínění, že nevědomí ví všechno lépe, člověka snadno svede k tomu, aby nutná rozhodnutí a závěry přesunul na sny, a je náležitě zklamán, když pak sny říkají stále méně. Zkušenost mně ukázala, že známe-li trochu psychologii snu, snadno začneme nevědomí přeceňovat a takové přecenění jako by ubíralo sílu vědomímu rozhodování. Nevědomí však funguje uspokojivě právě tehdy, když vědomí naplní své úkoly až na samu mez možností. To, co schází, sen možná doplní anebo člověku pomůže tam, kde selhala i ta nejlepší snaha.

91:337/338

V každém z nás je ještě někdo druhý, jež neznáme. Mluví k nám skrze sen a sděluje nám, v čem nás *on* vidí jinak, než se vidíme *my*. Když se tedy nacházíme v neřešitelné obtížné situaci, může pro nás ten cizí druhý za jistých okolností zdvihnout rozsvícenou pochodň, která je spíše než cokoliv jiného schopna, aby od základů změnila náš postoj, a to právě ten postoj, který nás do obtížné situace zavedl.

9:49

Když se zabýváme sny, podstupujeme jednu z forem *sebeuvědomování*. Jiskré vědomí se však přitom nerozpomíná na sebe sama: zabývá se objektivními datostmi snu, které jsou pro něj sdělením či poselstvím nevědomé, úplné a jedinečné lidské duše. Člověk se snad rozpomíná na své *vlastní bytostné Já*, ale nikoli na *Já*, nýbrž na ono neznámé úplně bytostné Já, jež je nám původně vlastní, neboť je to náš kmen, z něhož já kdysi teprve vyrůstalo. Vlastní bytostné Já je pro nás cizí a neznámé, protože jsme se mu v našem pobloudilém vědomí od-cizili.

9:45

Sen není nic jiného než nápad temné duše, která všechno spojuje. Co je tedy přirozenější, když už jsme zabloudili do nekončících jednotlivostí a ojedinelostí povrchu světa, než zaklepat u snu a zeptat se na ona hlediska, jež by nás mohla opět přiblížit k základním skutečnostem lidského bytí? Zde však navážíme na ty nejtvrdošjší předsudky: „sny jsou jenom sny“, žádná realita, lžou, jsou to pouhá splněná přání; jsou to samé vyláčky, jen aby se sen nemusel brát vážně, protože by to bylo nepohodlné. Duchovní hybrid vědomí miluje právě oddělování a osamocování vzdor vši jeho škodlivosti, a proto se vzpíráme přiznat snové pravdě punc reálnosti. Existují světci, kteří mají velmi prostopášné sny. Jak by obstála jejich svatost, která je tak vysoko pozvedá nad lidskou cháturu, kdyby obscémnost snu byla pravou skutečností? Ale právě ty nejnepríjemnější sny by nás mohly nejvíce přiblížit pokrevně příbuznému lidstvu a nejmocnější tlumit pýchu bezinstinktivnosti. Ona vše spojující provázanost temné duše se nikdy nemůže rozskočit na kusy, ani kdyby se celý svět rozpadl. A čím více se šíří a množí štěpení povrchu, tím víc roste v hlubině síla jediného.

9:41

Při výzkumu psychologie snu narážíme na dalekosáhlé filozofické, a dokonce náboženské problémy, k jejichž pochopení právě fenomén snu již přispěl, a to rozhodujícím způsobem. Nemůžeme si však namýšlet, že už dnes vlastním obecně uspokojivou teorii nebo vysvětlení tohoto těžko uchopitelného jevu. Na to známe podstatu nevědomé psyché jen příliš málo. V této oblasti je třeba ještě vykonat nekonečně mnoho trpělivé práce bez předsudků, které nikdo nebude litovat. Účelem bádání není mylně se domnívat, že vlastním tu jediné správnou teorii, ale skrze pochpyby o všech teoriích se postupně blížit pravdě.

91:338